

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Sammanfattning av Allmän kommentar nr 5 om ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen

Myndigheten för delaktighet är en kunskapsmyndighet som arbetar inom funktionshindersområdet. Vi arbetar för att alla, oavsett funktionsförmåga, ska kunna vara fullt delaktiga i samhället.

Myndigheten för delaktighet, 2020

Sammanfattning av

Allmän kommentar nr 5 om ett självständigt liv
och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen

Nummer 2020:11

Publikationen finns att ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se.
Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

Postadress: Myndigheten för delaktighet, Box 1210, 172 24 Sundbyberg

E-post: info@mfd.se

Telefon: 08-600 84 00

Innehåll

Varför denna allmänna kommentar?.....	4
Vad är jämlikhet och icke-diskriminering?Fel! Bokmärket är inte definierat.	
Artikel 5.....	7
Artikel 5.3 om skäliga åtgärder .Fel! Bokmärket är inte definierat.	
Artikel 5.4 om särskilda åtgärder.....	10
Konventionsstaternas åtaganden och genomförandeFel! Bokmärket är inte definierat.	
Kopplingar till andra bestämmelser i konventionen	11

Varför denna allmänna kommentar?

Den allmänna kommentaren nummer 5 om artikel 19 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (hädan efter konventionen) har kommit till för att förklara och beskriva vad som menas med den lika rätten till ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen.

Idéerna bakom rätten till ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen har historiskt kommit ur att personer med funktionsnedsättning har tagit makten över sina liv. Det handlar om ett utvecklat självbestämmande och egenmaktstärkande stödformer, där personer med funktionsnedsättning erkänns som rättighetsbärare med lika rätt, valmöjligheter och kontroll över sina egna liv.

Artikel 19 och innehållet i den allmänna kommentaren är också vägledande i arbetet med Agenda 2030, till exempel i genomförandet av Nya agendan för städer (New Urban Agenda) som antagits av FN-konferensen om boende och hållbar stadsutveckling (Habitat III). Vad gäller Agenda 2030 och artikel 19 är delmål 10 minska ojämlikhet och 11 hållbara städer och samhällen särskilt viktiga.

Vad är ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen?

För att kunna vara inkluderad i samhällsgemenskapen krävs att personer med funktionsnedsättning har tillträde och tillgång till alla tjänster som erbjuds allmänheten men också tillgång och tillträde till individuella stödtjänster. Begreppen ett självständigt liv, att vara inkluderad i samhällsgemenskapen, självständiga boendeformer och personlig assistans beskrivs på följande sätt:

- **Ett självständigt liv:** Individens autonomi och frihet är en förutsättning för att leva ett självständigt liv. Ett självständigt liv för personer med funktionsnedsättning betyder att ha alla nödvändiga medel för valfrihet och kontroll över sitt liv.
- Begreppet ett självständigt liv bör inte begränsas till boendefrågor eller förmåga att utföra dagliga aktiviteter på egen hand. Det omfattar valfrihet och kontroll över hela livet: tillträde och tillgång till transport, information, kommunikation, personlig assistans, bostad, dagliga rutiner, arbete, personliga relationer, kläder, mat, hälso- och sjukvård, kultur, religion, sexuella och reproduktiva rättigheter etcetera.
- **Inkluderad i samhällsgemenskapen:** Att vara inkluderad i samhällsgemenskapen innebär att personer med funktionsnedsättning kan leva ett socialt liv fullt ut och ta del av hela samhällslivet. Det kan till exempel handla om att använda bussar och tåg eller ta del av utbildning, fritidsaktiviteter, kultur, sociala medier och det politiska samhället.
- **Självständiga boendeformer:** Kärnan i självständiga boendeformer handlar om att personer med funktionsnedsättning inte förlorar sin självbestämmanderätt och personliga autonomi genom att påtvingas vissa former av levnads- och boendearrangemang.
- **Personlig assistans:** Personlig assistans är ett personstyrt/användarstyrt stöd från en personlig assistent till en person med funktionsnedsättning och är ett verktyg för att leva självständigt. Det som karakteriserar personlig assistans, till skillnad från andra typer av stöd, är bland annat att:
  - a) Personlig assistans baseras på individuell behovsprövning och att finansieringen av assistansen kontrolleras och tilldelas den som uppbär den.
  - b) Utformningen av tjänsten kontrolleras av personen med funktionsnedsättning i fråga.

- c) Det är en relation mellan två personer.
- d) De som behöver personlig assistans har egenstyrning, det vill säga, fritt kan välja i vilken grad de vill ha personlig kontroll över hur stödet ges.

Artikel 19

Artikel 19 är uppdelad i tre delar. Den första delen rör rätten att välja och bestämma hur, var och med vem man ska leva. Det gäller inte bara bostad utan hela boendesituationen såsom dagligt schema, dagliga rutiner och livsstil, både på kort och på lång sikt. Friheten att välja och bestämma över sin boendesituation kan begränsas av att det inte finnas annat stöd än institutioner eller informellt stöd från familjen. En annan begränsning kan vara att personer med funktionsnedsättning inte tillåts att utöva sin rättskapacitet som beskrivs i artikel 12¹, alltså stöd i beslutsfattande för att upprätthålla rättskapacitet. Detta har också att göra med det absoluta förbudet mot frihetsberövande på grund av funktionsnedsättning, enligt artikel 14² i konventionen.

Den andra delen lyfter vikten av att individanpassade stödtjänster måste betraktas som en rättighet. Tillgång till en rad olika stödtjänster är en förutsättning för rätten till ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen. Personer med funktionsnedsättning har rätt att välja tjänster och tjänsteleverantörer enligt sina personliga behov och preferenser. Dessa tjänster är inte begränsade till hemmet utan måste också kunna ges inom ramen för till exempel arbete, utbildning, politik och kulturliv, föräldraskap och umgänge med vänner och familj. Tjänster i institutionsform som segregerar och begränsar den personliga autonomin är inte tillåtna. Det är därför viktigt att stödtjänster har full inkludering i samhällsgemenskapen som mål.

Den tredje delen gäller samhällets tjänster som generellt måste finnas tillgängliga för alla personer med funktionsnedsättning. Det gäller bostäder, bibliotek, transporter, sjukhus, skolor, butiker, internet, sociala medier etcetera. För att säkerställa att dessa tjänster är tillgängliga räcker det inte med avinstitutionalisering utan det måste till omfattande program för tjänste- och samhällsutveckling. Det krävs till exempel hinderfria bostäder som är ekonomiskt överkomliga för att personer med funktionsnedsättning fritt ska kunna välja bostad.

---

¹ Artikel 12 – Likhet inför lagen

² Artikel 14 – Frihet och personlig säkerhet

Konventionsstaternas åtaganden och genomförande

Genom att ha godkänt konventionen har konventionsstaterna åtagit sig att skydda, respektera och uppfylla bestämmelserna i artikel 19. Här kommer några exempel på vad det innebär:

- **Respektera:** Åtagandet att respektera artikel 19 kräver att konventionsstaterna avstår från att direkt eller indirekt lägga sig i eller på något sätt begränsa rätten att leva ett självständigt liv och vara inkluderad i samhällsgemenskapen. Konventionsstaterna måste därför avskaffa och avstå från att upprätta lagar, riktlinjer och strukturer som upprätthåller och hindrar såväl tillgången till allmänna anläggningar och tjänster som till individuella stödtjänster.
- Konventionsstaterna måste också frige alla personer som på grund av funktionsnedsättning hålls kvar mot sin vilja inom den psykiatriska vården eller som är frihetsberövade i andra former. Det innebär även ett förbud mot alla former av förmyndarskap och en skyldighet att ersätta system med ställföreträdande beslutfattande med system som har beslutfattande med stöd.
- **Skydda:** Åtagandet att skydda de rättigheter som föreskrivs i artikel 19 handlar om att inrätta och implementera lagar och riktlinjer som förbjuder att andra personer än personen med funktionsnedsättning själv tar kontroll över sitt eget liv. Det kan till exempel handla om att säkerställa att ingen familjemedlem eller tredje part direkt eller indirekt inskränker rätten till ett självständigt liv i samhällsgemenskapen.
- Att skydda handlar också om att säkerställa icke-diskriminering och att personer med funktionsnedsättning inte institutionaliseras eller att institutioner upprätthålls. Konventionsstaterna bör därför inrätta mekanismer för övervakning och vidta åtgärder som skyddar rätten till ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen för personer med funktionsnedsättning.
- **Uppfylla:** Åtagandet att uppfylla artikel 19 innebär att konventionsstaterna måste främja, underlätta och tillhandahålla lämpliga, lagstiftande, administrativa, budgetrelaterade, rättsliga och programrelaterade kampanjer och andra åtgärder. Det innebär också en skyldighet att vidta åtgärder för att undanröja hinder som står i vägen för det fulla förverkligandet av rätten till ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen.

För att konventionsstaterna ska kunna respektera, skydda och uppfylla artikel 19, det vill säga genomföra artikelns bestämmelser, bör de till exempel:

- Upphäva alla lagar som hindrar personer med funktionsnedsättning att välja var, hur och med vem de vill bo och som går emot rätten att inte bli inlåst på grund av funktionsnedsättning. Det innefattar också att anta tydliga och riktade strategier för avinstitutionalisering för att undanröja alla former av isolering, segregering och institutionalisering av personer med funktionsnedsättning.
- Säkerställa att sociala trygghetsprogram tillgodoser behoven hos ett brett spektrum av personer med funktionsnedsättning på jämlika villkor som andra.
- Införa principen om universell utformning och anta och tillämpa lagar, standarder och andra åtgärder för att skapa tillgängliga närsamhällen och omgivningar samt information och kommunikation för alla personer med funktionsnedsättning.
- Informera personer med funktionsnedsättning om deras rätt till ett självständigt liv och att bli inkluderad i samhällsgemenskapen samt skapa program för att öka medvetenheten om negativa attityder och stereotypa föreställningar om personer med funktionsnedsättning.
- Skapa mekanismer för att övervaka befintliga institutioner och tjänster i hemmet, strategier för avinstitutionalisering och implementering av rätten att leva ett självständigt liv i samhället.

Genomföra övervakning och implementering av rättigheterna i artikel 19 i fullt samråd med och deltagande av personer med funktionsnedsättning genom deras representativa organisationer.

Artikel 5.4 om särskilda åtgärder

Särskilda åtgärder innebär positiva handlingar eller positiv särbehandling för att antingen skynda på eller uppnå faktisk jämlikhet för personer med funktionsnedsättning. Det görs för att ta i tu med historisk, systematisk eller systembetingad exkludering som hindrar personer med funktionsnedsättning att dra nytta av och utöva mänskliga rättigheter.

Det betyder att vissa fördelar införs eller bevaras till förmån för personer med funktionsnedsättning. Det ska inte betraktas som diskriminering. Exempel på särskilda åtgärder är:

- Uppsökande program och stödprogram.
- Tilldelning och/eller omfördelning av resurser.
- Riktad rekrytering, anställning och befordran.
- Kvoteringsystem.

Särskilda åtgärder måste vara förenligt med de principer och rättigheter som finns i konventionen. Konventionsstaterna kan till exempel inte vidta särskilda åtgärder som innebär isolering, segregering, stereotyper, stigmatisering eller diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna måste därför samråda med och aktivt involvera representativa organisationer av personer med funktionsnedsättning gällande särskilda åtgärder.

Särskilda åtgärder för underrepresenterade eller marginaliserade grupper förekommer också i andra fördrag om mänskliga rättigheter.

Kopplingar till andra bestämmelser i konventionen

Artikel 19 är ett exempel på hur alla mänskliga rättigheter hänger samman och är ömsesidigt beroende av varandra för att fullständigt kunna uppfyllas. Rätten till ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen omfattar såväl medborgliga och politiska som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som kräver både omgående förverkligande av rättigheter i faktisk mening och stegvisa strukturella förändringar.

Det är därför viktigt att läsa artikel 19 ihop med andra rättighetsartiklarna och se på konventionen i sin helhet.

Här följer några exempel på hur rättighetsartiklarna i konventionen hänger samman och är ömsesidigt beroende av varandra:

- **Artikel 4.3 om allmänna åtaganden:** När rätten till ett självständigt liv i samhällsgemenskapen ska implementeras är det avgörande att personer med funktionsnedsättning konsulteras och aktivt involveras, genom deras representativa organisationer i antagandet av alla planer och strategier samt uppföljning och övervakning av implementeringen.
- **Artikel 5 om jämlikhet och icke-diskriminering:** Icke-diskriminering inom ramen för artikel 19 handlar till exempel om att behovskriterier och tillvägagångssätt för tillgången till stödtjänster definieras på ett objektiva sätt och inte diskriminerar någon. Fokus ska också ligga på den aktuella personens behov.

Det handlar också om att som individ inte bli diskriminerad på grund av funktionsnedsättning och säkerställa att personer med funktionsnedsättning har tillgång och tillträde till tjänster som tillhandahålls allmänheten i hela samhällslivet.

Det är därför viktigt att personer med funktionsnedsättning har tillgång och tillträde till fungerande och ekonomiskt överkomliga rättsmedel vid diskriminering.

- **Artikel 6 om kvinnor med funktionsnedsättning:** Vid implementering av rätten till ett självständigt liv bör särskild uppmärksamhet riktas mot jämställdhet, avskaffande av könsdiskriminering och patriarkala sociala mönster. Kvinnor och flickor med funktionsnedsättning exkluderas och isoleras ofta i större grad och drabbas av fler restriktioner när det kommer till var och hur de kan bo. Detta beror på förmyndaraktiga och stereotypa synsätt samt patriarkala sociala mönster som diskriminerar kvinnor i samhället.

Kvinnor och flickor med funktionsnedsättning utsätts också för diskriminering och löper större risk att placeras på institution och att utsättas för våld, sexuellt våld, övergrepp och trakasserier.

- **Artikel 7 om barn med funktionsnedsättning:** När det kommer till artikel 19 och barn är det mycket viktigt att det finns fullgoda och åldersanpassade stödtjänster för flickor och pojkar med funktionsnedsättning, för att de ska kunna åtnjuta sina mänskliga rättigheter. Det är av avgörande betydelse att respektera den fortlöpande utvecklingen hos barn med funktionsnedsättning och att stödja deras möjlighet att komma till tals i beslut som påverkar dem.
- **Artikel 9 om tillgänglighet:** Den generella tillgängligheten i hela den byggda miljön, transporter, information och kommunikation samt andra relaterade inrättningar och tjänster till allmänheten är en förutsättning för ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen.
- **Artikel 12 om likhet inför lagen:** Att vara en person i lagens mening och ha rättshandlingsförmåga är grunden för förverkligandet av ett självständigt liv i samhällsgemenskapen. Likhet inför lagen handlar om att säkerställa att alla personer med funktionsnedsättning har rätt att utöva sin fulla rättskapacitet på jämlika villkor som andra. I förhållandet till artikel 19 innebär det bland annat lika rätt till valfrihet i och kontroll över sina egna liv gällande att välja var, med vem och hur de vill bo samt att få stöd i enlighet med sin vilja och sina preferenser.

Att personer med funktionsnedsättning får utveckla och uttrycka sina önskemål och preferenser är också nödvändigt för att övergången till beslutsfattande med stöd full ut ska förverkligas.

- **Artikel 21 om yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information:** Personer med funktionsnedsättning har rätt till att få tillgång till all offentlig information i tillgängliga format. De har även rätt att söka, ta emot och lämna information på jämlika villkor som andra. Detta kopplat till artikel 19 är det särskilt viktigt att information om stödtjänster och sociala trygghetsprogram är tillgängliga och finns att tillgå på olika sätt. Att tillgången till fullständig information och att kommunikation sker i båda riktningarna är en förutsättning för att personer med funktionsnedsättning ska kunna fatta välgrundade beslut och göra val gällande sin boendesituation och vilken sorts tjänst som passar dem bäst.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Sammanfattning av Allmän kommentar nr 5 om ett självständigt liv och att vara inkluderad i samhällsgemenskapen

Sammanfattning av översättning till svenska av Artikel 5: “General comment No. 5 on living independently and being included in the community” framtagen av FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Myndigheten för delaktighet
Box 1210, 172 24 Sundbyberg
08-600 84 00
info@mfd.se
www.mfd.se
Nummer: 2020:11